

Злочевська Людмила,
науковий співробітник
лабораторії професійної кар'єри
ІПТО НАПН України,
практичний психолог
м. Київ

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ВИБОРУ Й РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. В статті розглянуто сучасні інноваційні педагогічні технології, які можна ефективно використовувати у процесі вибору й реалізації професійної кар'єри учнівської молоді. Представлено авторську орієнтовно-розвивальну програму «*Сходинки до професії*» і результати її впровадження у навчально-виховний процес ПТНЗ.

Ключові слова: професійна кар'єра, інноваційні педагогічні технології, акмеологічний підхід, професійне становлення, сучасний ринок праці.

Аннотация. В статье рассмотрены современные инновационные педагогические технологии, которые можно эффективно использовать в процессе выбора и реализации профессиональной карьеры ученической молодежи. Представлена авторская ориентировочно-развивающая программа «*Ступеньки к профессии*» и результаты ее внедрения в учебно-воспитательный процесс ПТНЗ.

Ключевые слова: профессиональная карьера, инновационные педагогические технологии, акмеологический подход, профессиональное становление, современный рынок труда.

Abstract. Modern innovative pedagogical technologies which can be effectively utilized in the process of choice and realization of professional career of student's young people are considered in the article. The author orientation developing program «*Steps to the profession*» and results of its introduction is presented in VET.

Keywords: professional career, innovative pedagogical technologies, «acme» approach, professional becoming, modern labour-market.

Постановка проблеми. Навчання, виховання, самовиховання, соціалізація - єдиний процес, який розвиває особистість учнівської молоді,

адаптує її до змін і реалій сучасного життя та стає найбільш ефективним за умов, що в ідеологію цього процесу закладені ідеї свободи вибору, особистісної гідності, толерантності й взаємної відповідальності. У навчально-виховному процесі набувають актуальності проблеми вибору й реалізації професійної кар'єри учнівської молоді. Проектування професійної кар'єри учнів професійно-технічних закладів освіти, як система здійснення підготовки її до свідомої професійної самореалізації через їх професійне самовизначення, спрямована на індивідуальний саморозвиток кожного суб'єкта навчально-виховного процесу, підвищення його творчого потенціалу. Використовуючи ефективні педагогічні технології, інноваційна освіта сприяє розвитку та саморозвитку майбутніх молодих фахівців; вона допомагає їм у професійному самовизначенні, а в подальшому – вибору та проектуванні професійної кар'єри, напрацюванні якостей конкурентоспроможності, професійної й соціальної мобільності та мотивує до постійного самовдосконалення. Процеси життєдіяльності людини, що стають стрімкими й прискореними, змінюють характер праці з урахуванням вимог ринкової економіки, соціально-економічного й культурологічно-екологічного простору, оновлюють науково-технічний прогрес, що створює передумови для підвищення професійних вимог (інтелектуальна та інформаційна обізнаність) до учнівської молоді ПТНЗ, майбутніх фахівців робітничих професій. Успішне розв'язування задач ринкового реформування економіки нашого суспільства вимагає раціонального використання трудових ресурсів і забезпечення нового рівня соціокультурного світогляду та економічного й креативного мислення кожного майбутнього фахівця в усіх сферах її реалізації, а також, здатності особистості до продовження професійної освіти упродовж всієї життєдіяльності та спонукає до урізноманітнення технологій проектування професійної кар'єри.

Проблеми, що пов'язані з процесом життєвого й професійного самовизначення учнівської молоді, поглиблюються особливостями їх

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

особистісного саморозвитку на етапі оптації та професійної підготовки, очевидною стає необхідність педагогічного супроводу для набуття учнівською молоддю досвіду вибору й реалізації професійної кар'єри.

Вимоги ринку праці оновили й розширили зміст слова «*кар'єра*», в якому побудова кар'єри в сучасних соціально-економічних умовах стає мотиваційним поштовхом до професійної самореалізації молодих фахівців. Підготовка учнівської молоді до побудови професійної кар'єри для вітчизняної психолого-педагогічної науки є ще недостатньо розробленим питанням, в той же час, ця проблема успішно досліджується вченими різних країн з розвиненою економікою.

Сьогодні, на нашу думку, ще дуже мало напрацьовано як теоретичного, так і практичного матеріалу стосовно форм і методів педагогічної підтримки (супроводу) у процесі вибору й реалізації професійної кар'єри учнівської молоді; потребує постійного оновлення психолого-педагогічний інструментарій для вирішення навчально-виховних завдань, які спрямовані на професійний розвиток і саморозвиток майбутніх висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців різного напрямку діяльності. Суттєвою стає необхідність осучаснення педагогічних технологій проектування професійної кар'єри з учнівською молоддю і використання в цьому процесі не тільки вербальних методів, які направлені на дослідження раціональних, усвідомлених уявлень респондентів, що здебільшого є проекцією впливу соціокультурних штампів, установок, моделей ЗМІ та інше, а й широкого залучення інноваційних методів і підходів, завдяки яким стає можливим актуалізувати їх неусвідомлені процеси психічного розвитку.

За десятиліття загальносуспільної трансформації та переходу до демократичної моделі ринкової економіки в Україні, істотно змінилася соціальна зовнішність учнів системи професійно-технічної освіти, на яку суттєво впливають процеси соціокультурних змін у суспільстві, які спонукають майбутніх конкурентоспроможних фахівців визначати

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

ціннісно-мотиваційні орієнтири та прагнути до постійного професійного саморозвитку й самореалізації, Визначення причин і тенденцій цих змін надають можливість віднайти ефективні інноваційні методи та створити нові форми організації навчально-виховного й виробничого процесів, де врахування особливостей сучасного соціального портрету учня професійної школи мають велике значення для проектування їхньої майбутньої професійної кар'єри.

З огляду на ці проблеми у статті розглянуто сучасні інноваційні педагогічні технології вибору й реалізації професійної кар'єри як інструменту розвитку й професійного саморозвитку учнівської молоді, що надають можливість віднайти нові й ефективні підходи взаєморозуміння і взаємодії у навчально-виховному процесі, створюють простір для набуття учнями досвіду вибору і реалізації професійної кар'єри. Представлено авторську орієнтовно-розвивальну програму *«Сходинки до професії»* і результати її впровадження у навчально-виховний процес ПТНЗ.

Актуальність дослідження та публікації щодо проблеми. Наукове розуміння поняття «технологія» та «технологічний підхід» у сучасній психолого-педагогічній літературі розглядається доволі широко, де термін «технологія» (з грецького походження: *techne* - мистецтво, майстерність, *logos* - наука, закон; наука про майстерність). В даний час до педагогічного лексикону міцно увійшло поняття «педагогічна технологія», як сукупність прийомів, методів, майстерності, мистецтва (тлумачний словник), де важливу роль відіграють саме гуманітарні технології («людинознавчі технології»), пов'язані безпосередньо з діяльністю людини (груп людей, організацій як соціальних систем).

У поясненні даного феномену С. Сисоева розглядає різні підходи до визначення цього поняття («Енциклопедія освіти» за ред. В. Кременя). Узагальнюючи автор робить наголос на його багатоаспектності, а саме: як раціональний спосіб досягнення свідомо сформульованої освітньої (навчальної, виховної) мети (М. Вулман, І. Лернер, Б. Ліхачов, Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

П. Сікорський, Рада з педагогічних технологій Великої Британії); як наука (Г. Селевко); як педагогічна система (В. Безпалько, С. Сисоєва, Д. Чернилевський); як педагогічна діяльність (А. Нісімчук); як системно діяльнісний підхід до освітнього (навчального) процесу (Г. Еллінгтон, Н. Кузьміна, П. Мітчелл, Ф. Персиваль, О. Пехота, П. Самойленко); як система знань (В. Генецинський, Т. Назарова, В. Онищук, Ю. Турчанінова, Національний центр програмованого навчання Великої Британії); як мистецтво педагога (І. Прокопенко, Н. Тализіна, В. Шепель); як модель (В. Ченців); як засіб оптимізації та модернізації освітнього процесу (Ф. Янушкевич); як процесуальний компонент (складова) освітнього (навчального) процесу (М. Кларін); як інтегративний підхід до освіти (П. Мітчелл, Д. Фін) [2].

Узагальнюючи усі ці визначення, ми виберемо наступне: «педагогічна технологія» - це така побудова діяльності педагога, в якій всі його дії представлені в певній послідовності й цілісності, а виконання припускає досягнення необхідного результату та має прогнозований характер.

Виклад основного матеріалу. Тенденції модернізації освіти передбачають забезпечення можливості кожного учасника навчально-виховного процесу до усвідомленого професійного вибору й самоактуалізації, соціальної активності й особистісної відповідальності, самореалізації й суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Використання інноваційних педагогічних технологій є однією з домінуючих тенденцій у навчально-виховному процесі як загальноосвітньої так і професійної школи, вони забезпечують умови розвитку й саморозвитку особистості учнівської молоді, розвивають їхнє креативне ставлення й ініціативну соціалізацію та активізують процес професійного становлення.

Проектування професійного розвитку учнівської молоді професійної школи потребує створення інноваційних педагогічних технологій, що мають забезпечити багатоплановий і багатомірний простір навчання й

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

саморозвитку для кожної особистості майбутнього висококваліфікованого робітника відповідно до реалізації його професійної кар'єри.

Розглянемо педагогічні технології творчого розвитку особистості юнацтва, які сприяють активному процесу їхньої цілісної професійної підготовки, а у подальшому стають фундаментом побудови професійної кар'єри. Узагальнюючи напрацювання як учених, так і практиків, можна визначити такі педагогічні технології, що найбільш ефективно сприяють самопізнанню й професійному самовизначенню учнівської молоді: *комунікативні, ігрові, модульні, комп'ютерні, діалогові, тренінгові, технології творчості та інші*, де вчитель або майстер виробничого навчання виступають як компетентні консультанти, помічники, організатори педагогічної взаємодії з учнем у його пізнавальній діяльності, яка стимулює пошукову діяльність, розвиває творчі можливості й сприяє оволодінню новими знаннями, вміннями й навичками.

Вважаємо за доцільне більш детально визначити й дослідити саме ті педагогічні технології, які можна ефективно використовувати у процесі підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри.

Суть *комунікативних технологій* полягає в їх орієнтації на міжособистісну багатоаспектну взаємодію на принципах гуманної педагогіки, де гуманізацію навчально-виховного процесу слід розуміти як перехід до особистісно-орієнтованої взаємодії й співпраці, що надає абсолютного значення особистісній свободі та діяльності учня. Гуманізація процесу навчання й виховання – це є створення таких умов, в яких учень не може не вчитися, не може вчитися нижче за свої можливості, не може залишитися байдужим учасником-спостерігачем у бурхливому сьогоденні, де пріоритетними стають розвиток психічних, фізичних, інтелектуальних, етичних та інших сфер особистості.

Комунікативні педагогічні технології проголошують наступні принципи: людина знаходиться в активному діяльнісному співвідношенні до світу й самої себе; активність суб'єкта виступає у вищому своєму

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

творчому прояві, коли суб'єкт піднімається до становлення самого себе та реалізації свого покликання, що стає мотивуючим фактором не тільки у процесі оволодіння професією, а й на шляху професійної самореалізації.

Використання ігрової діяльності з метою оптимізації навчання й виховання зумовило необхідність створення ігрових технологій, визначаючи *ігрову технологію* як системний спосіб організації навчання, спрямований на оптимальну побудову навчально-виховного процесу та реалізацію його завдань [3].

Ігрові технології розглядаються як спосіб досягнення заданої мети шляхом застосування системи педагогічних прийомів, адекватних завданням конкретної гри та спрямованих на задоволення актуальних потреб і реалізацію особистісного потенціалу учнів, де за таких умов ігрова діяльність реалізується як педагогічний метод.

Розглядаючи застосування *ігрових технологій* у процесі підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри, ми можемо визначити, що саме такі технології є ефективним інструментом підтримки на шляху професійного становлення особистості майбутніх кваліфікованих робітників, вони ґрунтуються на рефлексії й активних пошукових діях з приводу змісту ролей, ігрових функцій або сюжету, де гра (у широкому розумінні) стає феноменом творчості, терапією для внутрішніх процесів особистісного розвитку, моделлю відтворення людських відносин і взаємодії у соціуму.

Поняття «*ігрові педагогічні технології*» включає досить велику групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор як динамічну систему взаємодії майбутніх професіоналів з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається пізнання і засвоєння культурно-історичного досвіду, формується соціальна модель поведінки.

В поясненні даного феномену, як інновації у процесі вибору й реалізації професійної кар'єри, можна визначити *такі функції ігрових технологій*:

Соціокультурна визначає гру засобом соціалізації особистості, що включає в себе як соціально-контрольовані процеси її цілеспрямованого впливу на становлення особистості, засвоєння знань, духовних цінностей і норм, властивих суспільству чи групі однолітків, так і спонтанні процеси, що впливають на формування людини; соціокультурне призначення гри може означати синтез засвоєння людиною багатства культури, потенцій виховання й формування її як особистості, що дозволяє функціонувати в якості повноправного члена колективу;

міжнаціональна комунікація – ігри національні, інтернаціональні, міжнаціональні, загальнолюдські дають можливість моделювати різні життєві ситуації, знаходити шляхи доброзичливої динамічної взаємодії та прийняття розмаїття оточуючого світу;

функція самореалізації – це одна з основних функцій гри, яка є сферою реалізації особистості, де сам процес гри стає більш важливим ніж результат, конкуренція чи досягнення якої-небудь мети; процес гри - це простір для самореалізації, в якому учнівська молодь постійно вводиться в ігрову ситуацію, щоб розкрити можливі чи навіть наявні проблеми, навчитись моделювати проекти майбутнього;

комунікативна визначає процес взаємодії у грі і вводить учня в реальний контекст складних людських відносин, оскільки будь-яке ігрове суспільство - це колектив, що виступає стосовно кожного гравця як організація й комунікативний початок, має безліч взаємозв'язків і форм спілкування, створює простір контактної взаємодії й взаєморозуміння;

діагностична – виявляє бар'єри й перешкоди (оскільки гра є особливим «полем самовираження»), де індивід поводить у грі на максимумі своїх проявів (інтелект, емоції, творчість);

ігротерапевтична функція гри надає можливість подолання різних труднощів, що виникають у людини в поведінці, у спілкуванні з оточуючими, у навчанні, де ефект ігрової терапії визначається практикою нових соціальних ролей та моделей поведінки;

функція корекції у грі відбувається природно через засвоєння нових ролей, формування креативного ставлення й гармонізації емоційно-почуттєвої сфери, створюючи нові образи й нестандартні форми дійсності;

розвивальна функція гри – це потяг до різнобарвного й різноманітного створення образів й фантазії, певний пошук нових рішень, відчуття певного комфорту, сприятливої атмосфери, щирсердечної радості, реалізації рівнів домагань [1].

Використовуючи *ігрові технології* у навчально-розвивальній роботі з учнівською молоддю професійної школи для підтримки їх на шляху оволодіння професійною майстерністю, стає можливим для них набуття практичного досвіду у самопізнанні й саморозвитку, розвиває їхню мотивацію до майбутньої трудової діяльності, що є запорукою успішного кар'єрного зростання.

Процес підготовки учнівської молоді до планування професійної кар'єри вимагає цілеспрямованості, орієнтованості на конкретний освітній результат – це образ професійного майбутнього (кар'єра), де психолого-педагогічна підтримка допомагає формувати професійну саомодель учням професійно-технічних закладів освіти. Набуття професійної майстерності майбутніми фахівцями робітничих професій визначається не лише методами навчання та виховання, цей процес опосередкований, головним чином, особистісними якостями учнівської молоді: мотиваційною сферою, розвитком емоційного інтелекту, рівнем пізнавальної активності, індивідуально-типологічними факторами, особливостями формування Я-концепції, системою взаємовідносин та соціально-ціннісних орієнтацій, сформованістю світоглядної життєвої позиції.

Виховна робота, як складова навчально-виробничого процесу, в професійно-технічному закладі освіти є невід'ємною частиною виконання свого призначення - задоволення поточних потреб суспільства у фахівцях робочих спеціальностей, які володіють не тільки професійною майстерністю, а й стають конкурентоспроможними на сучасному ринку праці, який постійно змінюється під впливом багатьох факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, де формування у майбутніх кваліфікованих робітників активної, дієвої та мобільної позицій на ринку праці є одним із сучасних напрямів виховання професіоналів.

Актуальною перспективою самореалізації особистості та її професійного формування є розвиток кар'єрних нахилів і ціннісних орієнтирів, які формують конкретизовану стратегію самореалізації молоді людини, де одним з важливих аспектів професійного саморозвитку є свідоме планування кар'єри.

Авторська орієнтовно-розвивальна програма **«Сходи до професії»** створена на вимоги сучасного ринку праці й спрямована на допомогу учнівській молоді активізувати процеси особистісного, життєвого і професійного самовизначення, самопізнання й професійного самовиховання для майбутньої професійної самореалізації. Головна мета програми **«Сходи до професії»** - це підготовка учнів загальноосвітніх і професійно-технічних закладів освіти до їх професійного самовизначення в умовах ринку праці, а також свідомого ставлення до свого професійного майбутнього. Мета програми реалізується в процесі вирішення таких виховних завдань: виховання в учнів ставлення до себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, усвідомлення своєї індивідуальної неповторності, відповідальності та впевненості в досягненні майбутнього професійного успіху; активізація процесів самопізнання, самооцінки та актуалізація потреби в постійному самовдосконаленні; формування системи знань учнів про зміст та структуру світу професій, сучасні вимоги соціального середовища до фахівців на ринку праці, стратегію й тактику

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

реалізації визначених напрямів власного кар'єрного зростання в майбутньому.

Програма *«Сходи́нки до профе́сії»* складається з пояснювальної записки і 7 занять (кроків), які можуть проводитися 1 раз на тиждень; зміст занять наповнено теоретичною й практичною частиною, що включає інформацію про професії і види професійного навчання, тести, ігри, діагностично-розвивальні вправи та ін. Результатом реалізації програми *«Сходи́нки до профе́сії»* є процес узгодження учнем своїх знань про світ професій та їх вимоги до людини (*«Світ профе́сій»*) зі сформованими та усвідомленими ним в процесі розвитку можливостями та потребами (*«Характер, ціннісні орієнтири і профе́сія»*). Проміжною ланкою між вимогами обраної професії й можливостями учня є його свідоме дія (*«Технологія перетворення мрії у мету»*) та суб'єктивних факторів (*«Професійна перспектива і життєвий успіх»*) оволодіння обраною професією.

Головними компонентами програми *«Сходи́нки до профе́сії»* ми зазначили: знання, вміння й навички з основ побудови кар'єри учнівською молоддю, які поєднують у собі інформацію про види професійної діяльності та їх вимоги до фахівців; усвідомлення образу «Я» через визначення індивідуально-психологічних особливостей учня, його можливості й домагання, напрями самопізнання й самовдосконалення до рівня вимог обраної професії; технологія побудови кар'єри, яка поєднує в собі знання правил вибору учнем майбутньої професії, його вміння складати та корегувати індивідуальну освітню траєкторію, аналізувати суперечності й уникати усталених помилок.

Впровадження орієнтовно-розвивальної програми *«Сходи́нки до профе́сії»* надало можливість підняти рівень інформаційної обізнаності учнів про професійну кар'єру, отримати учням навички самопрезентації, навчитись визначати свої риси характеру, самооцінку й ціннісні орієнтири; набути досвіду комунікативної взаємодії, усвідомити роль соціальної

Протокол засідання Вченої ради № 9 від 28 вересня 2015 року

активності та віднайти шляхи професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства.

Порівняльні таблиці за результатами дослідження визначили ефективність впровадження орієнтовно-розвивальної програми через такі позиції, як: *риса характеру, види професійної кар'єри, готовність до вдосконалення* - показали досить високий процент ефективності; зазначені далі позиції: *самопрезентація, активна соціалізація, визначення самооцінки та інформаційна обізнаність про професійну кар'єру* - виявились більш складними для майбутніх конкурентоспроможних робітників.

Аналіз результатів експериментального педагогічного дослідження використання педагогічних технологій у процесі вибору й реалізації професійної кар'єри після впровадження орієнтовно-розвивальної програми **«Сходинки до професії»** з розвитку навичок роботи з інформацією та планування кар'єри надає можливість зробити такі загальні висновки:

- здійснений аналіз засвідчує складність такого інтегрального феномена, яким є побудова професійної кар'єри (вибір й реалізація професійної кар'єри), що об'єднує в собі психологічний, соціологічний, економічний і педагогічний аспекти;
- аналіз одержаних під час експериментального дослідження даних підтвердив тезу про важливість набуття учнями ПТНЗ практичного досвіду самопізнання, професійної самореалізації, гармонійного та збалансованого психологічного, соціального, професійного саморозвитку особистості;
- на виборці учнів-учасників експериментального дослідження виявлено тенденцію покращення результатів за усіма шкалами, підвищився рівень обізнаності про види професій, про розвиток професій у процесі еволюції, про особливості й сучасні вимоги ринку праці до майбутніх спеціалістів;

- створення простору для самопізнання, саморозвитку й самоорганізації учнівської молоді потребує інноваційного інформаційно-методичного інструментарію (інноваційні педагогічні технології, різновиди ігрового матеріалу, ділові ігри, тренінги та інші) з урахуванням сучасного соціально-економічного середовища.

Висновки. Впровадження таких інформаційно-розвивальних програм у навчально-виховний процес ПТНЗ сприятиме покращенню взаємодії й взаєморозумінню між викладачами, вчителями, майстрами виробничого навчання та учнями, що надасть можливість підвищити зацікавленість учнів у набутті професійної майстерності, активізувати мотиваційні устремління до побудови професійної кар'єри.

Література

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. / Н.П. Волкова – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
2. Енциклопедія освіти Акад. пед. наук України; [за ред. В. Г. Кременя]. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 1040 с.
3. Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: зб. ст. / Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського / Г.С. Тарасенко (ред.) – Вінниця: ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 2009. — 322с.